

תקנת זמן בגיטין

על סוגיית הגמרא גיטין יז-יח

שנינו במסכתנו (גיטין ב', ב) :

נכתב ביום ונהתם ביום. כלילה ונהתם כלילה. כלילה ונהתם ביום כשר. ביום ונהתם כלילה פסול. רבי שמעון מכשיר. שהיה רבי שמעון אומר: כל הגיטין שנכתבו ביום ונהתמו כלילה – פסולין, הוין מגיטי נשים.

עוד שנינו (שם ט', ד) :

שלשה גטין פסולין. ואם נשאת הולד כשר. כתב בכתב ידו ואין עליו עדים. יש עליו עדים. ואין בו זמן. יש בו זמן. ואין בו אלא עד אחד. הרי אלו שלשה גטין פסולין. ואם נשאת הולד כשר.

הרמב"ם, (בהלכות גירושין פ"א, הל' כה) פוסק שגט שנכתב ביום ונחתם כלילה פסול. מבואר בדבריו, (שם, פ"י הל"ב) שבכל מקום שנקט לשון "גט פסול" הרי הולד כשר. אם כן, גם בגט שנכתב ביום ונחתם כלילה אם נשאת בגט כזה, הולד כשר.

רבי יוחנן (בגמרא, יז ע"א) סובר שהסיבה שתקנו לכתוב זמן בגט היא שמא הבעל יחפה על בת אחותו. "בת אחותו" – היא דוגמא לאשה שאנו מניחים שבעלה קשור אליה מאוד, ומעוניין להציל אותה מסקילה למרות שהוא מגרש אותה. אם לא יהיה זמן בגט, יכול הבעל לחפות על אשתו, שהיא גם בת אחותו, ולתת לה גט בלי זמן, ואז אי אפשר לדעת אם היא זנתה כשהיא אשת איש או כשהיא גרושה, ומחמת הספק לא יסקלו אותה. לאחר שתקנו זמן בגיטין, ברור מתי היו הגרושין, ולכן ניתן גם לדעת האם הזנות הייתה לפנייהם או לאחריהם. דעת רבי יוחנן נפסקה להלכה, ולכן נתייחס במאמר זה לתקנת זמן לפי שיטת רבי יוחנן.

א. הצגת המחלוקת שבין רש"י ורשב"א לר"ח ורמב"ם והסברה

יש לעיין, האם התקנה לכתוב זמן בגט גורמת לכך שהזמן נחשב לחלק מהגט ממש (אלא שבדיעבד כשאין בגט זמן חכמים לא פסלו את הולד) או שכיוון שבדיעבד הגט כשר והולד אינו ממזר, ניתן ללמוד מכך שהזמן אינו נחשב כלל לחלק מגוף הגט, אלא משמש כראיה בלבד.

במאמר זה ברצוני להראות שיש מחלוקת בין הראשונים שיסודה תלוי, לדעתי, בחקירה זו.

בגמ' (יז ע"ב), נאמר: "גזייה לזמן דידיה ויהביה ניהלה מאי? אמר ליה לרמאי לא חיישינן" – כלומר, הגמ' שואלת: גם לאחר שתקנו זמן, עלול הבעל לגזור את הזמן מן

הגט ולתת אותו לאשה, ואם כן מה הועילו חכמים בתקנתם? ומתרצת הגמ' שאין אנו חוששים למעשה רמאות.

בראשונים יש מחלוקת מה הדין בגט כזה שהבעל גזר בו את הזמן. לדעת רש"י (בד"ה "גזייה לזמן") דין גט זה כדין גט שאין בו זמן כלל, ולכן אסור לאשה להינשא לכתחילה, ואם היא נשאת בגט כזה בדיעבד הולד כשר. לעומת זאת, לדעת הר"ח והרמב"ם¹ האשה יכולה להינשא אפילו לכתחילה כאשר היא מקבלת גט כזה. בר"ן מבואר כיצד תלויה מחלוקתם בהבנת השאלה והתשובה בסוגיין. אין ברצוני להתמקד בביאור המחלוקת בקריאת הגמ', אלא לנסות לבאר מהו יסוד המחלוקת בסברה.

הרשב"א (בד"ה "גזייה לזמן") שואל על שיטת הר"ח והרמב"ם שאלה חזקה בסברה: איך יתכן להכשיר לכתחילה גט שהיה בו זמן ונחתך, ומה עדיפותו על פני גט שלא היה בו זמן כלל?²

לדעתי, ניתן לבאר בדעת ר"ח והרמב"ם שהתקנה לכתוב זמן בגט אינה גורמת לכך שהזמן נחשב לחלק מגוף הגט, אלא תקנת חכמים היא שהסופר יכתוב את הזמן בגט, והעדים יחתמו עליו רק כשכתוב בו זמן. לכן, גט שהסופר והעדים עשו שלא כדין וחתמו עליו בלא שהיה בו זמן – אסור לגרש בו. לעומת זאת, כשהגט נכתב ונחתם כשהיה בו זמן, הרי הוא גט טוב גם כשאין בו זמן, וניתן לגרש בו אפילו לכתחילה. **כללו של דבר – לדעת הרמב"ם, כשהסופר והעדים מילאו את תפקידם בגט כהלכה, מותר לגרש בו לכתחילה.** בדעת רש"י והרשב"א ניתן לומר שתקנת הזמן של חכמים הייתה שהזמן יהיה חלק מגוף הגט ולכן אסור מדרבנן לגרש בגט שאין בו זמן אפילו אם הוא נכתב ונחתם כדין.

ב. הרחבה בביאור דעת ר"ח והרמב"ם

בדיון שהיה לי עם הרב עמי זצ"ל בסוגיא זו הוא הסביר את דעת הרמב"ם באופן שונה במקצת מההסבר דלעיל. הסברו היה, שגם לדעת הרמב"ם הזמן הוא חלק מגוף הגט, אלא שאין הוא חלק מהותי בגרושין. הלכות עשיית הגט והלכות מעשה הגרושין אינן חופפות לדעת ר"ח והרמב"ם, ולכן לא כל דבר שמעכב את עשיית הגט מעכב גם את הגרושין. כלומר, בגט יש דין של עשיית ה"ספר" של הגט. חכמים תקנו, כחלק מעשיית ספר הכריתות, שצריך לכתוב גם את הזמן. לכן, למרות שבדיני **נתינת** הגט אין זמן מעכב, הוא מעכב בעשיית הספר².

הרב רא"ם שליט"א הביא ראיה להגדרתו של הרב עמי זצ"ל: מדברי הרמב"ם (הלכות גירושין, ג', ז) נראה שאת הזמן בגט צריך לכתוב לשם האיש והאשה המתגרשים, ונראה מזה שגם הזמן הוא חלק מגוף הגט. יוצא מזה חידוש גדול שאף שאין הזמן מעכב

1 מובאים בר"ן על הר"ף בדף ח. מדפי הר"ף בד"ה "ודאמרי" לרמאי לא חיישינן".
2 לפי זה רצה הרב עמי זצ"ל לבאר מדוע גט מאוחר וגט שנכתב ביום ונחתם בלילה פסולים לדעת הרמב"ם – משום שבגט דרושה כתיבת נתונים מדוייקת. ועיין במאמרו, המתפרסם בגליון זה.

תקנת זמן בגיטין

את הגירושין צריך לכתוב את הזמן לשמה משום שלשמה הוא דין בכתיבת הסופר ולא בגירושין. אלא שלדעתי אין הדברים ברורים בדעת הרמב"ם שכן אין הרמב"ם מזכיר שאם הזמן לא נכתב לשם האיש והאשה הגט נפסל בכך כשם שהוא מזכיר זאת לגבי שמו ושמה (שם בהלכות ב, ג), ואם כן אדרבה יתכן שאין כתיבת הזמן לשם האיש והאשה מעכבת משום שאין הזמן חלק מגוף הגט, וצריך עיון.

הרב עמי זצ"ל שאל, שבין לפי פרושי ובין לפי הגדרתו ברמב"ם קשה להבין מדוע תקנו רבנן את התקנה באופן הזה. הרי כל מגמת התקנה, לפי רבי יוחנן, היא למנוע יכולת של הבעל לחפות על אשתו, ואילו לפי הרמב"ם יוצא שדוקא במקרה שניכר שהבעל רוצה לחפות על אשתו והוא גוזר את הזמן מהגט, הגט כשר, וניתן לגרש בו אפילו לכתחילה?! לדעתי, הרמב"ם סובר שרבנן לא הרחיקו לכת כל כך בתקנתם ולא היו מעוניינים להפוך את הזמן לחלק מן הגט (לפי הגדרתי) או לחלק מהלכות הגירושין (לפי הגדרתו של הרב עמי זצ"ל), ואם רבנן היו פוסלים את הגט שנכתב ונחתם כדין, כשלאחר מכן גזר הבעל את הזמן, היה הדבר מרחיב את התקנה מעבר לגדרים שרבנן היו מעוניינים לתת לה.

ניתן אולי לומר שאפשר ללמוד מכאן גדר כללי לתקנות חז"ל, שהתקנה אינה לפי מקרה פרטי מסוים אלא תקנה כללית. לכן, למרות שבאופן פרטי היה ראוי לתקן שגט שהבעל גזר ממנו את הזמן יפסל, רבנן לא פסלו גט כזה משום שאין זה מתאים לצורת התקנה הכללית, שלא הייתה תקנה בעלת עצמה חזקה כל כך כפי שנתבאר.

ג. הרחבה בהסבר דעת רש"י

טענתי לעיל (בפרק א') שניתן לומר שלפי דעת רש"י, תקנת רבנן הייתה שהזמן יהיה חלק מגוף הגט. ברצוני לנסות ולהוכיח זאת ממקומות נוספים: הגמ' (בדף יח ע"א) שאלה: התקנה לכתוב זמן בגט אינה יעילה לגבי גיטין הבאים ממדינת הים, משום שהזמן נכתב במדינת הים זמן רב לפני הגירושין, ואט כן הזמן שבגט לא מלמד על זמן הגירושין? הגמ' תרצה שלגיטין שבאים ממדינת הים יש קול. בהבנת תירוץ הגמ' יש מחלוקת בין רש"י לתוספות. רש"י (בד"ה "קלא אית להו") אומר שכשאנו נשמע שגט בא ממדינת הים תצטרך האשה להביא ראיה מתי בא הגט לידה, נראה מתוך דברי רש"י שאשה שקבלה גט ממדינת הים ואין אנו יודעים אם היא זנתה לפני קבלת הגט או אחריה תסקל, אלא אם-כן תביא ראיה שזנתה לאחר קבלת הגט. תוס' (שם בד"ה "הנהו קלא") חולקים על רש"י, וסוברים שאין מסתבר שהאשה תסקל כאשר אין אנו יודעים בוודאות שהיא זנתה לפני קבלת הגט. לכן לדעתם כוונת הגמ' היא שכאשר גט בא ממדינת הים יש לו קול, ולכן ניתן לברר מתי ניתן הגט.

יש להסביר בדעת רש"י שכיוון שהגט הוא זה שגורם להוציא את האשה מחזקת אשת איש, והיות והזמן בגט הוא לדעתו חלק מן הגט, לכן כשגט בא ממדינת הים, יש בגט רעותא משום שכתוב בו זמן שבו ברור שהאשה עדיין אשת איש. שמא יש לומר, שרעותא זו היא גם מדאורייתא. כלומר, אף שמדאורייתא אין צורך לכתוב זמן בגט, הרי כאשר כתב זמן – הזמן הופך לחלק מגוף הגט גם מדאורייתא. לכן יכול הזמן לגרום בגט לרעותא

שתחשב מהתורה. כיוון שיש רעותא בגיטין הבאים ממדינת הים – אנו נוקטים שהאשה יצאה מחזקת אשת איש רק עכשיו כשהגט לפנינו ועל האשה להביא ראיה שהיא יצאה מחזקת אשת איש לפני כן.

על פי זה, שמא ניתן לבאר גם את דברי רש"י (ביבמות לא ע"ב). מתוך דבריו שם (בד"ה "להצלה דידה") נראה שבכל גט שאין בו זמן סוקלים את האשה כשהיא זינתה אם אין היא מביאה ראיה שהזנות היתה לאחר הגירושין. נראה לבאר את דבריו כנ"ל, שלאחר שתקנו רבנן לכתוב זמן בגט הפך הזמן להיות חלק מן הגט. לכן, חוסר זמן בגט נחשב לרעותא גם מן התורה והאשה נסקלת כל עוד אין היא מביאה ראיה.

אלא שיש להעיר שרש"י הנ"ל ביבמות סותר את דבריו בגיטין (זו ע"ב) שם מבואר ברש"י בד"ה "ולשבוע דבתריה" שאין האשה נסקלת כשאין בגט זמן! ונראה שצריך לומר שלדעת רש"י יש בדבר זה מחלוקת בין הסוגיא בגיטין לסוגיא ביבמות ולא נאריך כאן בנקודה זו.

ד. דברים לזכרו של הרב עמי זצ"ל

במאמר זה הובאו, תוך כדי הדברים, בירורים שהיו לי עם הרב עמי זצ"ל בסוגיא זו. סוגיא זו היא אחת מרבות בהם ביררנו דברים ביחד. כשאני מתבונן בדיונים אלו, עולה לנגד עיני עניין מיוחד שהיה באישיותו. החברה של היום עוסקת רבות בפיתוח של יכולת ההבעה של האדם, אולם נראה שיותר משיש קושי לבטא דברים גדול הוא הקושי להקשיב לדברי הזולת. אצל הרב עמי בלטה גאונות מיוחדת ביכולת לשמוע אל הזולת, להתייחס לדבריו ומתוך כך לפתח דיון פורה שהניב ברכה רבה לכל הבאים עמו במגע. ידועים דברי הגר"ח מבריסק זצ"ל שכדי לומר סברה טובה זקוקים גם לחבר טוב. כלומר, לא די לחשוב על סברה טובה, אלא כדי לפתח אותה, דרוש גם אדם שיהיה פתוח להקשיב לה. הרב עמי זצ"ל היה חבר טוב לכל אנשי בית המדרש, ואני בתוכם. תכונה זו של הקשבה באה לידי ביטוי גם ביכולתו להאזין לבעיותיהם של אחרים, להצטער בצערם, ולשמוח בשמחתם.

יהי רצון שיהיה מאמר זה לעילוי נשמתו. ובע"ה נזכה כולנו להתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות.